

många – förändrades inte, men det gjorde däremot samhället runtomkring honom.

Den kritik som kan riktas mot boken har främst med dess slut att skaffa. Att ta avstamp i år 1935 är logiskt, men varför sluta omkring 1970-talets mitt? Författaren motiverar aldrig den bortre avgränsningen närmare, annat än genom att påpeka att Sverige genomgick en stark förändring. Det tycks som om rasbegreppet gradvis övergavs vid denna tid – förmodligen till följd av ett generationsskifte inom forskarvärlden – men någon bekräftelse på detta får man aldrig. Vad hände sedan? I det sista kapitlet görs en poäng av att efterkrigstidens rasforskning ekar in i vår samtid, men författaren utforskar inte detta särdeles mycket. Tiden efter 1970-talet är nästan lika anonym i Ericssons bok som tiden efter 1935 var i tidigare forskning.

Trots dessa skönhetsfläckar, förblir helhetsintrycket av boken mycket positivt. Böcker som både besvarar vetenskapligt intressanta frågor och på samma gång fyller stora forskningsluckor är idag allt för sällsynta, men *Vetenskapen som försvann?* är en av dem. Ericssons forskning på området är en lovvärd pionjärhandling, och boken är ett viktigt tillskott inte bara till den svenska rasforskningens historia, utan till svensk modernhistoria i stort. Det är med spänd förväntan man frågar sig vad som kommer dyka upp härnäst på det nya forskningsfält som Ericsson så skickligt har krattat manegen för.

University of Hong Kong

MÅNS AHLSTEDT ÅBERG

Maria Josephson, *Lex THX* (Stockholm: Norstedts 2022). 280 s.

Medicinska praktiker som befinner sig i gränslandet till den alternativa medicinen är alltid fascinerande. Här blir kulturella ideal som omger de medicinska behandlingarna förhandlingsbara och därmed synliga. Det kan handla om att enskilda aktörer försöker försvara sin rätt att genomföra en viss behandling som inte är sanktionerad inom läkarvetenskapen eller så kan det vara de medicinska myndigheterna som drar ut i strid och försöker förbjuda. De flesta strider blir korta, men några få pågår över decennier. Att historiskt följa dessa bataljer möjliggör en beskrivning av den specifika behandlingen och det hopp patienter knyter till den. Det möjliggör också en studie om sådana storheter som liv, död och kropp.

I idéhistorikern Maria Josephsons bok *Lex THX* genomförs en sådan historisk beskrivning av veterinärmedicinaren Elis Sandberg och hans kalvthymusextrakt THX. Extraktet utvanns från kalvens thymus, en körtel som finns både hos kon och hos människan. Hos människan är körteln

placerad högt upp i bröstkorgen och är under barndomen en aktiv del av immunförsvaret. Efter puberteten tillbakabildas den. I Josephsons bok blir extraktet, tillsammans med Sandberg, huvudaktören. Hon belyser hur THX blev en omstridd behandlingsform under 1950-talet och hur Sandberg hamnade i centrum för diverse strider för att få fortsätta sin produktion. Det är också en studie som ger en närgående bild av det hopp behandlingen gav många svårt sjuka människor som inte fann den bot eller lindring som de önskade i den traditionella hälso- och sjukvården. Det är därmed en studie som utifrån detta alternativa preparat undersöker gränslandet till en framväxande välfärdsstat och med den en stark medicin. Det är helt enkelt en berättelse om hur den medicinska vetenskapen blev modern.

Berättelsen börjar år 1950 på det småländska höglandet när Sandberg i sin tjänst som veterinär ger sig på ett försök att bota en mycket sjuk ko med THX. Djuret hade långgående cancer och Sandberg hade en hypotes om att kroppars motståndskraft mot sjukdom fanns i thymusen. Kon överlevde mirakulöst och det skulle inte dröja länge tills Sandberg började testa sitt THX på människor: fem leukemisjuka barn på Centrallasarettet i Jönköping. Veterinären Sandberg fick inte själv behandla patienter utan fick hjälp av en överläkare på sjukhuset. Resultaten från försöken var tvivelaktiga, men så valde Sandberg inte att tolka dem. I stället började ryktet om den mirakulösa kon, och att Sandberg hade en behandling mot cancer, att sprida sig.

I Josephsons bok beskrivs på detta sätt hur Sandbergs driftighet att försöka hitta ett bot för människor sammanflätades med människors förtvivlan över att stå utan goda behandlingsmöjligheter. När försöken år 1952 hamnade i tidningen kom allt fler desperata patienter att höra av sig till Sandberg med önskan om att få ta del av THX. Här återfinns en mycket intressant analys där Josephson beskriver den utsatthet patienter med cancer hade under denna tid. Bristerna inom sjukvården var stora och behandlingsmöjligheterna små, det fanns inte mycket vården kunde erbjuda. Här blev THX ett viktigt hopp inte bara för patienterna utan också för dess behandlande läkare. Senare skulle patienterna också få komma till uttryck i media och på så sätt bli alltmer synliga i samhället. De led inte längre i det tysta, utan kunde förmedla hoppet till andra sjuka patienter.

Men myndigheterna skulle inom kort börja granska THX. År 1953 fick Medicinalstyrelsen ett brev från en läkare som undrade om THX skulle klassas som ett läkemedel. Samtidigt som många patienter satte sitt hopp till den nya behandlingen, kunde nu ett gränsland runt THX uttydas. År 1957 kom ett formellt yttrande från Medicinalstyrelsen om att behandlingen inte hade någon tydlig effekt. Historien skulle kunna ha slutat där, men Sandberg var stridbar och hans patienter i behov av de förhoppningar preparatet kunde ge. I stället blev det en fråga om var gränsen mellan forskning och

behandling skulle dras. För Sandberg var det inte nödvändigt att separera dessa två, utan de gled snarare samman i hans praktik. Under 1960-talet skulle detta bli allt mer problematiskt när idealet om en distanserad forskare blev mer centralt.

En annan gränsstrid som undersöks i boken var den mellan skolmedicin och alternativmedicin. När den medicinska vetenskapen växte sig allt starkare kom också en skarp gräns till de alternativa preparaten att dras i Sverige. Alternativmedicin var något omodernt och THX blev en av många behandlingar i Sverige där gränsen till medicinen blev tydliggjord. Detta samtidigt som allt fler patienter med också andra sjukdomar började strömma in till Sandbergs klinik. Nu var det inte bara patienter som var döende, utan också de som hade kroniska sjukdomar som astma och diabetes. Sandberg erbjöd en behandling för de patienter där sjukvårdens resurser och medicinens kunskaper inte räckte till.

Josephsons bok är inte bara en historisk studie av preparatet THX, de medicinska konflikter som fanns kring preparatet och om den spännande mannen Elis Sandberg. Det är också en bok som undersöker formerandet av en modern medicin i Sverige och hur detta formerande var en del av välfärdsstatens framväxt. Här kom en mängd kulturella ideal att bli förhandlingsbara och Josephson lyfter mycket förtjänstfullt fram dess konflikter och vilka konsekvenser de fick. *Lex THX* är en mycket läsvärd medicinhistoria.

Malmö universitet

KRISTOFER HANSSON